

KRISTIN SEYBOLD · NIELS MELLERGAARD

Kogebog i landskabskunst. Om Johan Ludvig Mansas virke som gartner og forfatter

Johan Ludvig Mansas talenter og virke rakte vidt: "... fra Dyrkningen af den simpleste Køkkenurt og Havekatekismus til Projektering af Haver og Parker og Docering af den højere Havekunst." Han prægede en række danske haver i anden halvdel af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet.

Familien Mansa kom fra Italien. Johan Ludvig Mansas far emigrede til Tyskland. Her blev han gartner hos hertugen af Zweibrücken, tæt på den tysk-franske grænse. Johan Ludvig Mansa blev født i Zweibrücken omkring 1740.² Der findes forskellige oplysninger om hans fødselsår, og det er heller ikke helt klart, hvornår Johan Ludvig Mansa kom til Danmark. Men i 1765 var han i hvert fald i landet og arbejdede som gartner i Frederiksberg Have og derefter ansat som gartner på herresædet Fuglsang på Lolland. I 1778 søgte han om og blev tilkendt dansk indfødsret. Måske blev det startskuddet til hans karriere i hoffets tjeneste. Han knyttedes herefter til følgende kongelige haver: Marienlyst, Frederiksborg og Fredensborg, og alle steder satte han sit præg på havernes landskabelige udformning. Mansas karriere blev i 1809 kronet med, at han blev Ridder af Dannebrog. Han var gift to gange, og i sit andet ægteskab fik han 10 børn. Christian Ludvig Mansa og Johan Ludvig Mansa den yngre blev også gartnere. Christian Ludvig Mansa, født 1792, overtog i 1820 faderens stilling som slotsforvalter og gartner i Fredensborg Slotshave.³



KRISTIN SEYBOLD · landskabsarkitekt · krsey@slke.dk

NIELS MELLERGAARD · slotshavechef
Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme · nim@slke.dk

Haverne på Marienlyst og Frederiksborg

Fra 1787 til 1794 fungerede Johan Ludvig Mansa som slotsgartner og slotsforvalter på Marienlyst Slot. Han skrev også – og havde lige før sin ansættelse udarbejdet et manifest, 'Tanker Angaaende Have-Dyrkningens nærværende Tilstand og dens Forbedring paa Landet'.

Marienlyst var særlig egnet til at blive omlagt til en engelsk have, idet terrænet her er dramatisk, der er udsigt til hav og høj himmel, og forudsætningerne for en serie sublime oplevelser var nærmest givet på forhånd. Omlægningen af anlægget gik i gang i begyndelsen af 1790erne, da man forventede, at det nygifte kronprinsepar ville tage ophold på slottet. En samtidig kilde mente, at landskabet her var et af de mest interessante i Europa.⁴ Desværre er der i dag næsten ikke noget tilbage af Mansas landskabshave.

Fra Marienlyst kom Johan Ludvig Mansa i 1794 til Frederiksborg Slotshave, hvor han også virkede som både gartner og slotsforvalter. Han gjorde op med en del af havens barokke kvaliteter og kunne efter fem år meddele, at "Friederichsborg Slotshauge nu næsten paa nogle faa Stykker nær er efter sin Bestemmelse beplantet med Frugt- og Plantagetræer til Engelsk Anlæg".⁵ Han afleverede en planteskole med flere end 15.000 frugttræer.

Mens Mansa virkede på Frederiksborg, var han med til at vurdere planerne for omlægningen af Frederiksborg Have. Sammen med botanisk gartner Frederik Ludvig Holbøll, slotsforvalter Voigt og slotsgartner Petersen var han medlem af Kommissionen til Vurdering af og Koordinering af de af Voigt og Petersen fremsendte Forslag til Omlægning af Frederiksborg Have.

Fredensborg Slotshave

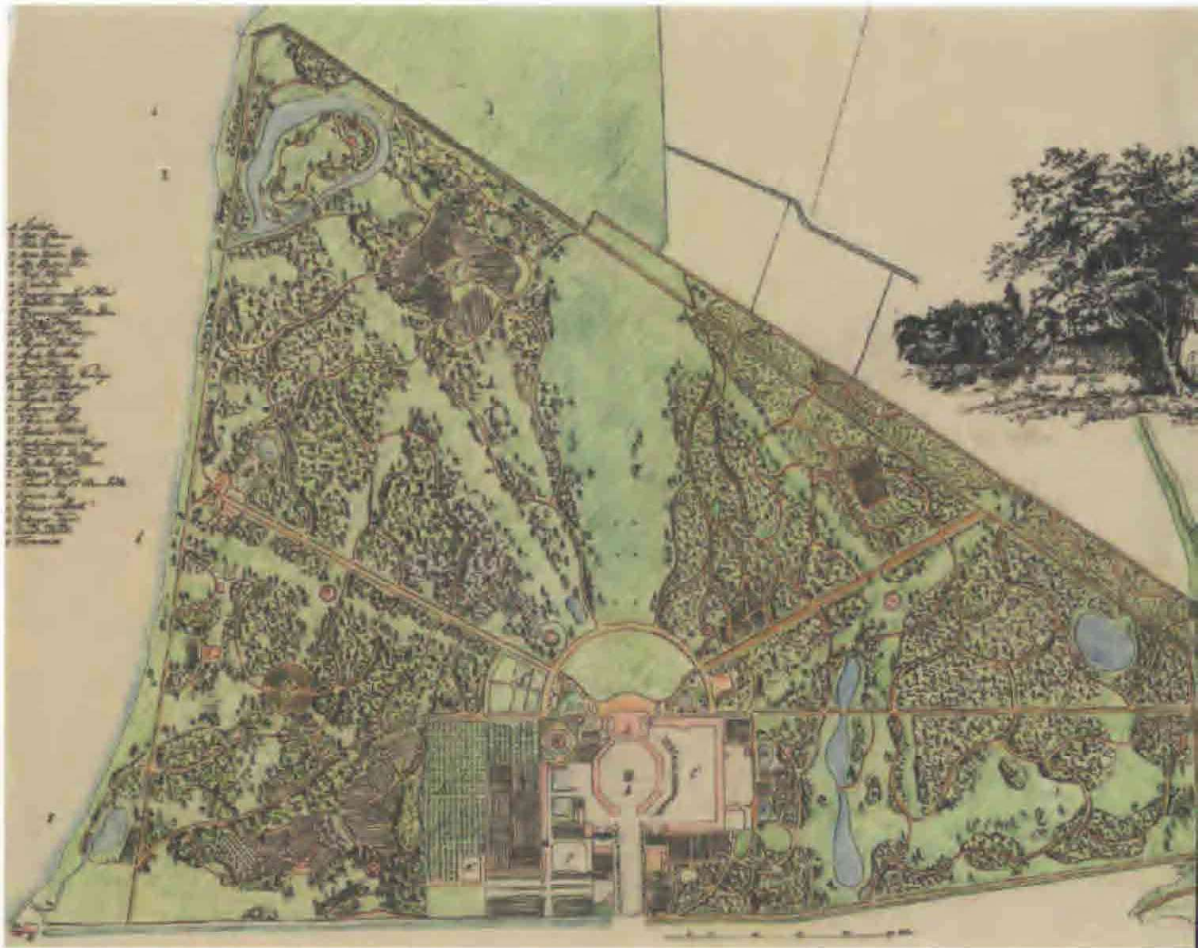
Johan Ludvig Mansas karriere sluttede med knap tyve års virke på Fredensborg Slot, igen som både slotsgartner og slotsforvalter, fra 1799 og frem til hans død den 13. april 1820. Der var bestemt tale om en ønskestilling, men omstændighederne var indimellem vanskelige. Mansas år på Fredensborg var i vid udstrækning præget af kummer og fattigdom, for allerede med Frederik 5.s død i 1766 var en stor epoke i Fredensborg Slotshaves historie ved at være forbi. Enkedronning Juliane Marie blev boende indtil sin død i 1796, men i de 30 år blev der ikke foretaget meget i selve haven. Midlerne til såvel havens drift som udvikling var reduceret.

I 1800-tallets begyndelse forfaldt haven yderligere. Den antog næsten en i datiden tilstræbt stemning af romantisk forfald, med mosbegrøede statuer og misligholdte plantninger. Mansa havde meget begrænsede midler, og hans stab blev i flere faser reduceret til 13 mand. Hos Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme, som forvalter haven i dag, eksisterer i øvrigt væsentlig flere oplysninger om Mansas tid på Fredensborg end om hans virke i de andre kongelige haver.

I 1805 blev det vedtaget – og i 1808 realiseret, at skoven skulle passes af forstværnet, mens haveanlægget tæt ved slottet og alléerne skulle passes af slotsgartneren. På sigt gav det en uholdbar situation. Skoven skulle dyrkes med profit for øje, og der fulgte rydninger og nyplantninger på åbne pladser. Det kunne ikke gå hånd i hånd med bevaringen af haveanlægget. Mansa så sig nærmest forvist fra den del af anlægget, hvor han ellers kunne udfolde sine evne som landskabsgartner, og han måtte finde sig i, at skovfogederne tog affære uden at spørge om hans mening.⁶

I 1809 udarbejdede Mansa et forslag til landskabeliggørelse af hele anlægget. Forslaget, der kan synes hensynsløst i forhold til det gamle anlæg, skal både ses i lyset af de manglende økonomiske midler og tidens herskende strømninger. En landskabelig have var moderne og samtidig var den meget billigere i drift end en barokhave. Det centrale i Mansas plan var ideen om at nedlægge Brede Allé og udvide området til en bred kileformet græsslette, sådan som de engelske forbilleder foreskrev det. Af havens øvrige alléer ønskede han at bevare tre, mens de andre skulle fjernes eller tyndes, så haven kom til at fremstå som et anlæg med skovpartier og åbne græssletter. Den nordvestlige spids blev omdannet til et kanalanlæg med en ø, et lysthus og en bro – lig det populære kanalanlæg i Frederiksberg Have. Parterret skulle nedlægges og gartneriet udvides. Planen blev ikke gennemført, muligvis på grund af den nye forordning eller på grund af modvilje mod det store indgreb andetsteds fra.

Den næste, kendte plan af Fredensborg Slotshave er fra 1815 og tegnet af Jacob Henrik Mansa, under Johan Ludvig Mansas ledelse. Der er tale om en situationsplan. Mansas tiltag kan betragtes som en lang række af nedlæggelser eller som et gennemarbejdet forslag til landskabeliggørelse af haven. Den centrale hovedstruktur med alléerne eksisterede endnu, mens parterreanlægget og busketterne på halvcirklen blev nedlagt. Selve halvcirkelslaget blev fastholdt og pladsen udlagt med græs. I de inderste partier mod slottet anlagdes amøbeformede blomsterbede. Den centrale gangsti på parterret nedlages. Man kun-

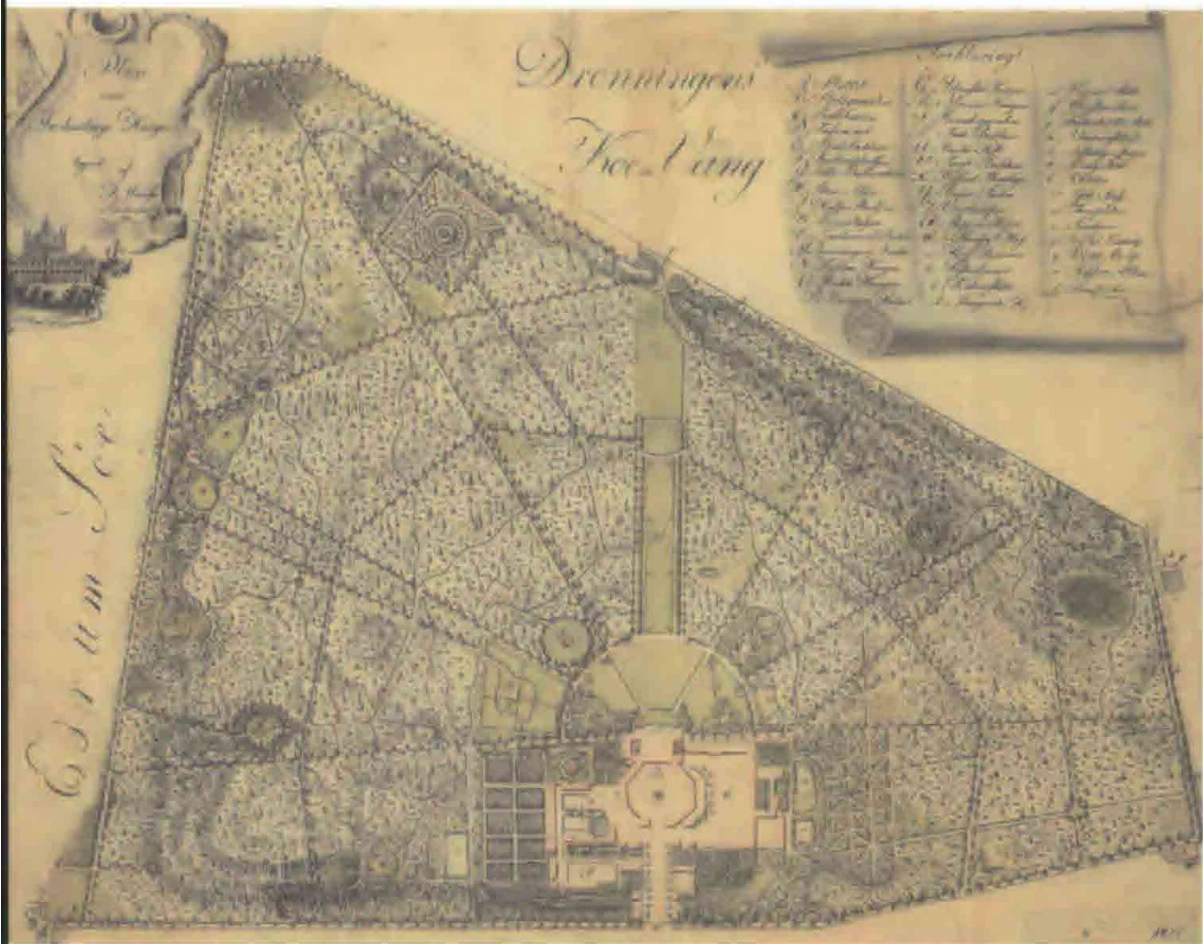


Johan Ludvig Mansa: Projekt til Fredensborg Slotshave, 1809.
Signeret og dateret. Tilhører SLKE.

ne således ikke længere færdes i midteraksen, hvilket faldt ganske i tråd med almindelig praksis i den type landskabelige have. Her færdedes man ikke i sigtelinjerne, men passerede dem undervejs på vandringen gennem haven.

Adskillige små partier blev omlagt i tidens ånd. Ved Eremitagepavillonerne og ved Dronningens Bakke, dvs. Sneglehøjen i Den reserverede Have anlagde Mansa tidssvarende blomsterbede og busketter. Også nord for Udridder Allé, mellem denne og Kancellihuset, blev en granallé fjernet til fordel for græsplæner med snoede gange. Derudover fik Mansa bag Nordmandsdalen hugget ud til en lille lysning, så der blev udsyn til søen.

Som Jan Steenberg skriver: "Den engelske Havestil lod sig ikke direkte overføre til Fredensborg Slotshave – de syv Alleer, de fine Anlæg i Marmorhaven, ved Ballonpladsen og i den brede Alle måtte



Jacob Henrik Mansa, under ledelse af faderen, Johan Ludvig Mansa: Projekt til Fredensborg Slotshave, 1815. Signeret og dateret. Tilhører SLKE.

bevares. (...) Men Parken gik i et med den store Skov, og her var der store Muligheder for Mansas Energi. (...) Man mærker i hans Breve til Hofmarskallatet hans store Glæde ved her at kunne tage fat med friske Kræfter, og han noterer stolt, når Kronprins Frederik på et af sine meget sjældne Besøg ytrer sin nådige Tilfredshed med det opnåede Resultat.”⁷ Og videre: ”Under alt det byrdefulde Arbejde med ærgerlige og tidskrævende Småtteriier glemte Mansa aldrig, at han var Gartner og havde fået betroet i sin Varetægt en af de skønneste Haver i Danmark. Om den kredsede hans Tanker bestandigt, og her mærker man et ægte kunstnerisk Islæt i hans Natur. Det var til det sidste hans Håb, at ikke blot Haven, men også Skoven på ny måtte blive hans. I en Alder af 75 År drømte han om at fortsætte der, hvor han var blevet afbrudt 1808, da Skoven blev taget fra ham.”⁸

Virke som forfatter

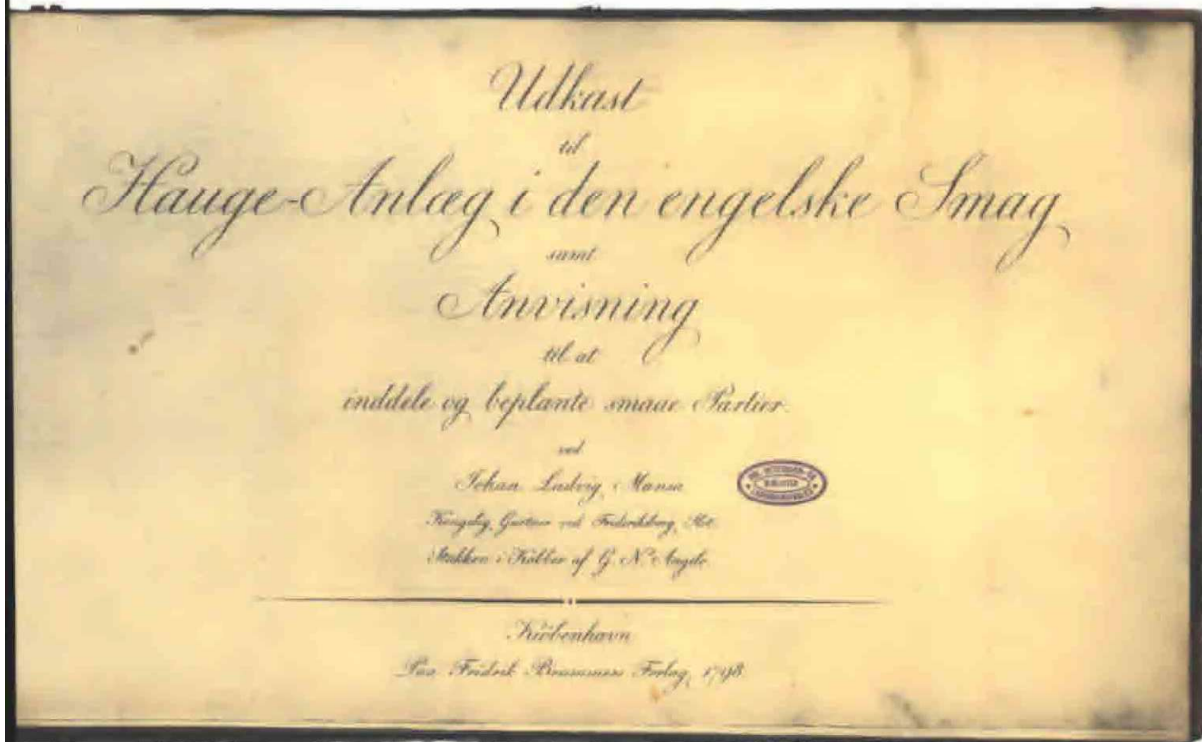
Johan Ludvig Mansa passede ikke kun sit daglige arbejde som slotsgartner og slotsforvalter. Han virkede også som forfatter, og vi har kendskab til fire skrifter af ham:

- ✦ Tanker angaaende Have Dyrkningens nuværende Tilstand og dens Forbedring paa Landet (1780). Manuskript. Opbevares i den Bülowiske Manuskriptsamling på Sorø Akademi.
- ✦ Plan til en forbedret Havedyrkning paa Landet i 10 Conditioner (1780). Mansa sendte dette arbejde til Det kongelige danske Landhusholdningsselskab.
- ✦ Havekatekismus eller Grundregler for nyttige Havevæxters Dyrkning i Danmark (1787). Det kongelige danske Landhusholdningsselskab. En del blev uddelt gratis, andre solgt. Oplaget var på 2000 eksemplarer.⁹
- ✦ Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag samt Anvisning til at inddele og beplante smaae Partier (1798). I 2 hæfter. Endvidere på tysk og fransk.

I 1921 beskrev I.P. Andersen ham som en "kraftig og rigt begavet Personlighed. (...) Mansa har sikkert været udstyret med den for hele Datidens Gartnere saa højt priste alsidige Uddannelse, og selvom vi i vore Dage dyrker Specialiseringer og formener kun ved at kaste sig over en enkelt Ting af Gartneriets mange Fagretninger at kunne trænge tilbunds i Sagen, saa maa man dog bøje sig dybt for en saa omfattende Viden som den Mansa sad inde med. Han synes at bevæge sig med overlegen Dygtighed i alle Gartneriets forskellige Fag, lige fra Dyrkningen af den simpleste Køkkenurt til Projektering af Haver og Parker og Docering af den højere Havekunst."¹⁰

Om Udkast til Hauge Anlæg

Når man første gang får dette værk i sine hænder, betages man af de mange planer, og med stor forventning studerer man herefter de klare anvisninger på, hvordan datidens landskabsgartnere kunne klare opgaven at etablere haveanlæg i den nye engelske stil. Første side indeholder en righoldig planteliste med anbefalede arter. Næste side er på tilsvarende vis en liste over de elementer, en landskabshave kan indeholde, og herefter følger de enkelte planer. Som læser kigger man her forgæves efter forklarende tekst. Teksten i værket indskrænker sig



Titelbladet til Johan Ludvig Mansas album med mønsterplaner,
Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag, 1798.

til den ene side med listen over træer og buske, hvoraf en del specifikt er anvendt på planerne. Det kan undre, hvorfor Mansa, der jo var vel skrivende, ikke i dette værk indførte sine læsere i sine intentioner og i tankerne, der lå bag bogværkets udførlige eksempelsamling.

Hvad var baggrunden for Mansas udgivelse, og hvad var intentionen? Hvor stammer planerne fra? Er de fiktive eller indsamlede eksempler? Er tegningerne gjort af Mansa selv, eller er de lånt fra et eller flere samtidige værker? I Leipzig udkom i 1795 et lignende værk, *Plans zu Anlagen englischer Gärten von Ludwig Chris. Mansa*. Formatet var det samme som Johan Ludvig Mansas Udkast til Hauge Anlæg, titlen også tæt på, og – ifølge Axel Lange i 1921 – ”endelig kan nævnes, at de Træer, som anbefales til Plantning og de Bogstaver, som er angivet for disse til Anvendelse paa Planerne, næsten er i fuld overensstemmelse.”¹¹ Men Axel Lange mente alligevel ikke, at man kan kalde Mansas værk for et plagiat.

Da Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag samt Anvisning til at inddele og beplante smaae Partier udkom, var den samtidige kritik delt. I nyere tid er der også reflekteret over bogen og dens kvaliteter, således hos kunsthistorikeren Lulu Salto Stephensen: ”Det var ikke almindeligt at tegne planer af stemningshaver – Hirschfeld gjorde det (...) ikke. Naturligvis er det problematisk, da planen mangler

terrænets dramatiske kurver, men Mansas planer er uhyre værdifulde, ikke mindst fordi hans karakteristik af de indplantede træer er så præcis. En nærlæsning af hans planer er en fornøjelig lystvandring med mange rumlige og gartneriske oplevelser. Hans samtidige svenske kollega, Frederik Magnus Piper, drev kunstarten inden for et kunstnerisk helhedssyn, hvilket gav ham et internationalt ry. Mansa var en rutineret haveplanlægger, men nåede aldrig faglig anerkendelse, som sin svenske kollega. Imidlertid synes hans virke at efterlade spørgsmålet om, hvordan en stemningshave skal vedligeholdes. Stemningshaven skal virke i samklang med naturens vækstlighed, men hvordan styres denne proces kunstnerisk?"¹²

Kogebog i landskabskunst

Planerne repræsenterer en mangfoldighed af eksempler. Det illustreres, hvordan omlægninger af haveanlæg kan foretages. Mange af planerne vidner om, at der er taget højde for den i samtiden udbredte problemstilling, nemlig at de landskabelige haver ofte blev realiseret i tidligere barokhaver. På planerne er sporene fra barokhaverne gerne respekteret. Alléer er helt eller delvist bevaret som indramninger af haveanlæggene, og navnlig i de bygningsnære områder er systemplantningerne bevaret. Barokhavernes hovedakse er typisk landskabeliggjort og bevaret som en hovedsigtelinje. Der er talrige eksempler på stisystemernes bugtede og kringlede gang gennem scenerierne, og der er arbejdet med separering af de forskellige scenerier, så de visuelle oplevelser hele tiden har kunnet være afvekslende. Den klassiske opbygning er respekteret i forhold til, at vandringen gennem anlægget har varieret mellem strækninger med tætte plantninger, hvor stemningen kunne være rolig, og åbne passager, hvor motiver som bygnings-elementer eller beplantningsmæssige scenerier har fanget opmærksomheden.

Haveplanerne i Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag samt Anvisning til at inddele og beplante smaae Partier repræsenterer to af datidens mest udbredte tegneteknikker. Den her gengivne plan er en slags rejst plan. De forskellige karaktergivende træer er fremhævet med en særlig signatur, der kan tolkes som fyrretræer, grantræer, frit kronede løvtræer og søjleformede vækster. Beplantningsmassiverne er angivet med skarpe bryn, men massivernes volumen synes tolket i forskellige højder. Nogle af massiverne har karakter af busketter, mens andre må antages af have mere skovkarakter. På planen ses også, hvor-

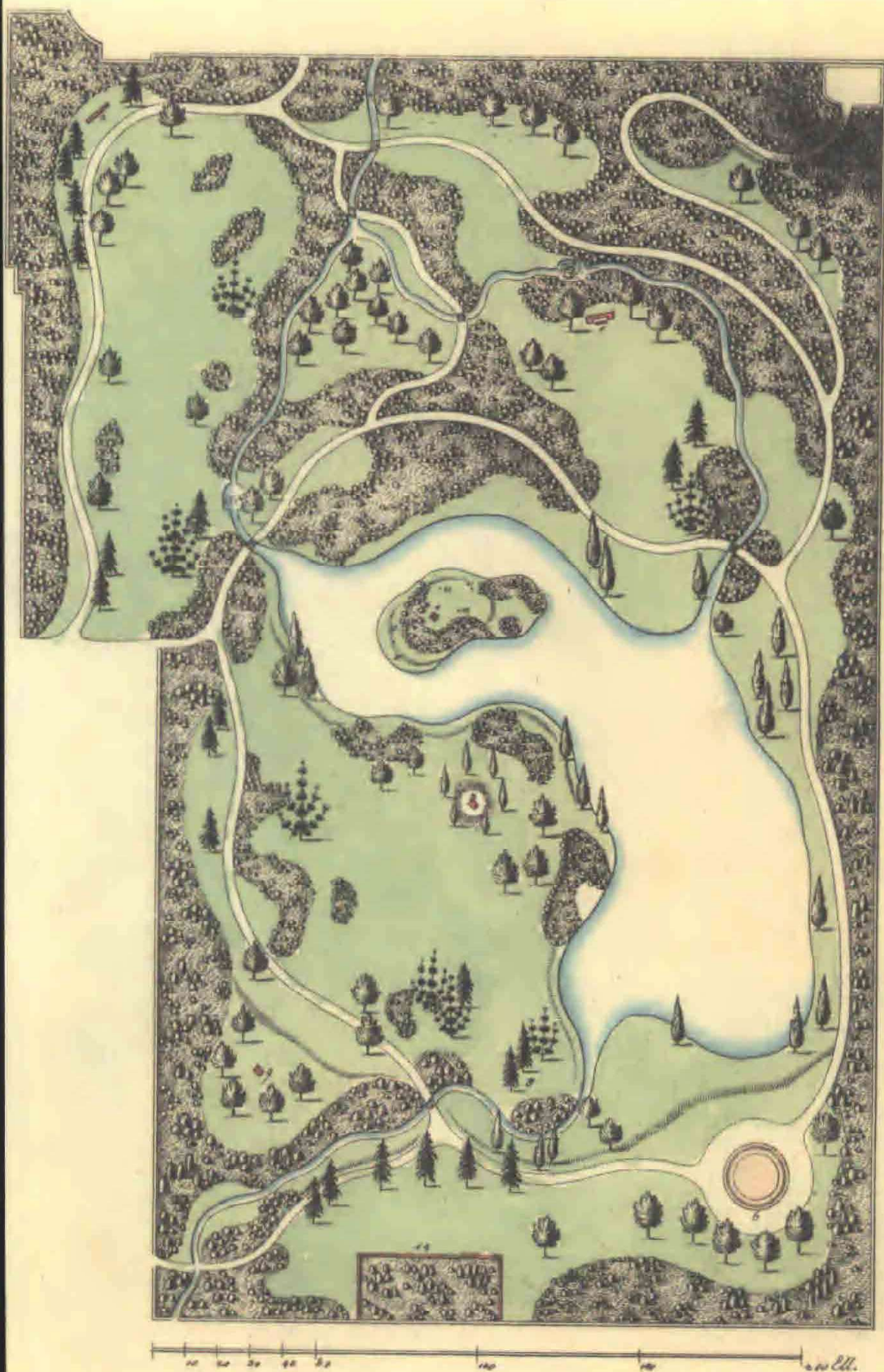


Planche VIII fra Johan Ludvig Mansas album Udkast til Hauge-Anlæg
i den engelske Smag, 1798.

dan de forskellige elementer som søen, kanalerne, broer, bænke, kæmpehøjen og små bygningsværker har været anvendt i haveanlæggets komposition. Denne tegneteknik kendes fra mange planer af eksisterende anlæg, f.eks. slotsgartner Peter Petersens plan for Frederiksberg Have fra 1798.

Andre planer i Mansas album er mere traditionelle. Den her gengivne plan viser, hvordan en landskabshave har indtaget en tidligere barokhave. Man færdes ikke længere i hovedaksen, men krydser den via de slyngede stier, så den indgår i det landskabelige oplevelsesscenario. Omkring bygningerne og i den sydlige del er alléplantningerne imidlertid bevaret. Det er også værd at bemærke, hvordan en formentlig tidligere skovplantning er domineret af et sindrigt system af snoede stier, nye sigtelinjer og lysninger.

På en række af Mansas planer refererer signaturerne til helt konkrete plantearter fra plantelisten forrest i albummet. I valget af træer er der arbejdet med en meget stor variation i vækst- og løvformer. Endvidere minder måden, træerne er placeret på, om datidens plantesamlermani, hvor det enkelte individ blev dyrket, og mangfoldigheden var et væsentligt parameter. Placeringen af disse trægrupper er med til at give variation i anlægget, fra skarpe bryn på visse steder og mere glidende overgange til græssletterne andre steder. Trægrupperne optræder også som visuelle filtre i oplevelsen af de landskabelige scenerier.

Det fulde udbytte af en vandring gennem de mange planer i Mansas album kan man kun få ved at sætte nogle timer af på enten Det kongelige Bibliotek eller Det biovidenskabelige Fakultetsbibliotek. Det kan varmt anbefales at foretage denne vandring en dag, hvor vejret mest er til indendørs havevandring. God tur!

Noter

1. I.P. Andersen, 'To Planer Af Johan Ludvig Mansa', i: *Havekunst*, 1921, s. 75.
2. På tysk skrives hans navn Johann Ludwig Mansa.
3. Axel Lange, 'Johann Ludwig Mansa og hans Slægt i Havebrugets Verden', i: *Gartner-Tidende*, 1921, 26-28, s. 112.
4. Ramdohr citeret hos Lulu Salto Stephensen, *Danmarks havekunst*, bd.2, København 2001, ss. 60-61.
5. Johannes Tholle, *Danske Gartnere – En række typer og tidsbilleder*, København 1927, s. 50.
6. Jan Steenberg, 'Fra Slotsgartner Mansas breve', i: *Kultur og Folkeminder*, 1964, XVI, s. 83. Cf. også Annie Christensen, 'Alléerne og haven omkring Fredensborg slot', i: *Fra Kvangård til Humlekule*, 1982, 12, ss. 7-62.
7. *Op.cit.*, s. 82.
8. *Op.cit.*, s. 91.
9. Cf. Margrethe Floryans artikel om bogen i dette årsskrift, s. 39-47.
10. I.P. Andersen, *op.cit.*, s. 75.
11. Axel Lange, *op.cit.*, s. 108.
12. Lulu Salto Stephensen, *op.cit.*, s. 71.

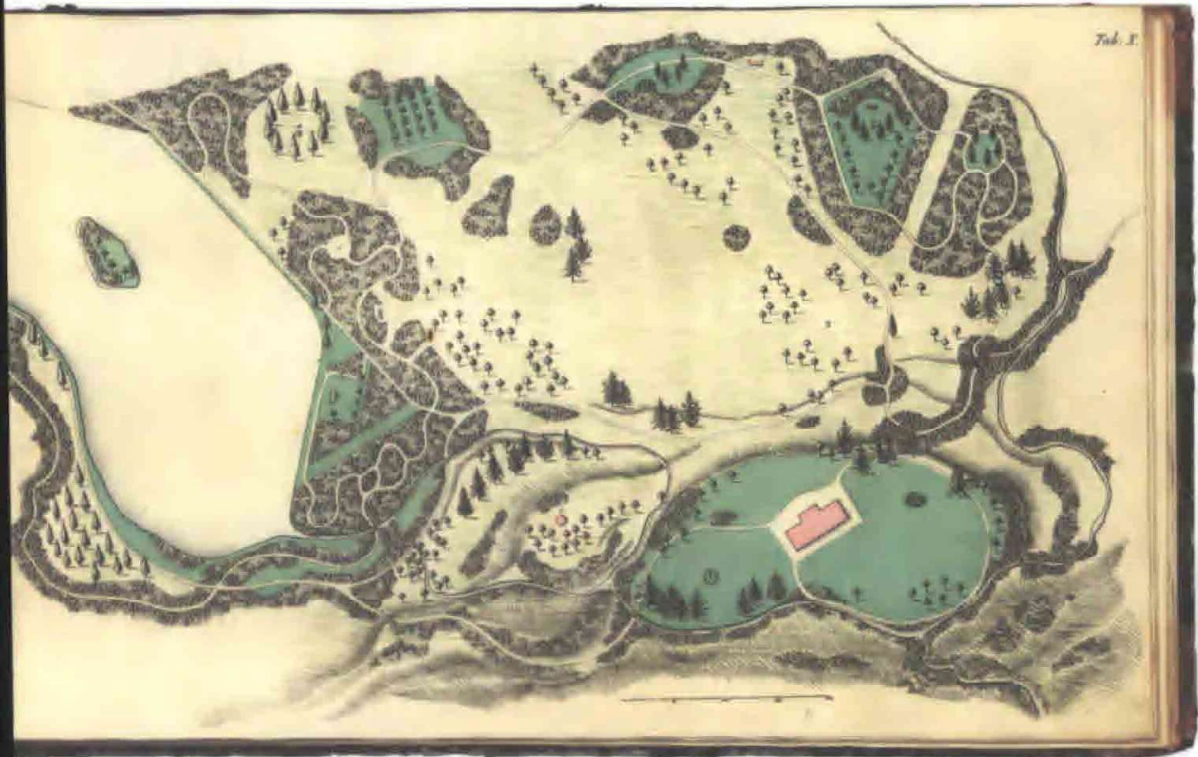


Planche X fra Johan Ludvig Mansas album Udkast til Hauge-Anlæg
i den engelske Smag, 1798.



Planche XII fra Johan Ludvig Mansas album Udkast til Hauge-Anlæg
i den engelske Smag, 1798.

Mansas planteliste

Fra Mansa: Træer, Latin og Dansk	Nutidigt navn: Videnskabeligt og Dansk navn
<i>Acer plantanoides</i>	<i>Acer plantanoides</i> , Spids-Løn
<i>pseudoplatanus</i> , Løn	<i>Acer pseudoplatanus</i> , Ahorn
<i>rubrum</i> , Rød Løn	<i>Acer rubrum</i> , Rød Løn
<i>campestre</i> , Liden Naur	<i>Acer campestre</i> , Navr
<i>Populus heterophylla</i>	<i>Populus spp.</i> , Art af Popel
<i>Fraxinus</i> , Ask	<i>Fraxinus excelsior</i> , Almindelig Ask
<i>Robinia</i> , Rubinie	<i>Robinia spp.</i> , Art af Robinie [note 1]
<i>Platani</i> , Plataner	<i>Platanus spp.</i> , Arter af Platan
<i>Querci</i> , Eege	<i>Quercus spp.</i> , Arter af Eg
<i>Prunus virginiana</i>	<i>Prunus virginiana</i> , Virginsk Hæg
Arbores pomiferæ, Frugttræer	
<i>Sorbus aucuparia</i> , Røn	<i>Sorbus aucuparia</i> , Almindelig Røn
<i>Liriodendron tulipifera</i> , Tulipantræ	<i>Liriodendron tulipifera</i> , Almindelig Tulipantræ
<i>Tilia</i> , Linde	<i>Tilia spp.</i> , Art af Lind [note 2]
Arbores pomiferæ, Frugttræer	
<i>Bignonia catalpa</i> , Catalpa	<i>Catalpa bignonioides</i> , Almindelig Trompetkrone
<i>Crataegus</i> , Hvidtorn-Arter	<i>Crataegus spp.</i> , Arter af Tjørn
<i>Acer tataricum</i> , Tatarisk Løn	<i>Acer tataricum</i> , Russisk Løn
<i>Acer Striatum</i>	<i>Acer pensylvanicum</i> , Stribet Løn
<i>Juniperus virginiana</i> , Virgia Eene	<i>Juniperus virginiana</i> , Blyant-Ene
<i>Cupressus disticha</i> , Cypresse	<i>Taxodium distichum</i> , Almindelig Sumpcypres
<i>Acer negundo</i>	<i>Acer negundo</i> , Askebladet Løn
<i>Populus alba f. nivea</i> , Hvid Poppel	<i>Populus alba</i> , Sølv-Popel
<i>Pini</i> , Fyrre Arter	<i>Pinus spp.</i> , Arter af Fyr
<i>Pinus Strobus</i> , Weymouths-Fyr	<i>Pinus strobus</i> , Weymouth-Fyr
<i>Taxus Baccata</i> , Taxtræ	<i>Taxus baccata</i> , Almindelig Taks
<i>Betula</i> , Birke	<i>Betula spp.</i> , Art af Birk
<i>Populus dilatata</i> , Italiensk Poppel	<i>Populus spp.</i> , Art af Poppel
<i>Salix babylonica</i> , Babylonisk Piil	<i>Salix babylonica</i> , Tåre-Pil

Fra Mansa: Buske, Latin og Dansk	Nutidigt navn: Videnskabeligt og Dansk navn
----------------------------------	---------------------------------------------

BUSKE, DER OPNAAR EN HØJDE AF 1 TIL 1½ ALEN

<i>Amygdalus nana flore simplici</i>	<i>Prunus tenella</i> , Dværg-Mandel (Enkeltblomstret)
– pleno	<i>Prunus tenella</i> , Dværg-Mandel (Fyldeblomstret)
<i>Betula nana</i> , Biergrap Fieldbirk	<i>Betula nana</i> , Dværg-Birk
<i>Ceanothus americana</i>	<i>Ceanothus americanus</i> , Amerikansk Ceanothus
<i>Clethra alnifolia</i>	<i>Clethra alnifolia</i> , Almindelig Konvalbusk
<i>Colutea orientalis</i> , Orientalsk Blæretæ	<i>Colutea orientalis</i> , Orientalsk Blærebæg
<i>Coronilla emerus</i>	<i>Hippocrepis emerus</i> , Busk-Hestesko
<i>Daphne mezereum</i> , Pebertræ	<i>Daphne mezereum</i> , Peberbusk
– laureola, Pebertræ	<i>Daphne laureola</i> , Laurbær-Dafne

<i>Hydrangea arborescens</i>	<i>Hydrangea arborescens</i> , Trægtrig Hortensia
<i>Hypericum Kalmianum</i>	<i>Hypericum kalmianum</i> , Kalms Perikon
<i>Jasminum Fruticans</i>	<i>Jasminum fruticans</i> , Art af Jasmin
<i>Lonicera coerulea</i> , Lonicer, Gedeblad	<i>Lonicera caerulea</i> , Blåfrugtet Gedeblad
– <i>symphoricarpos</i>	<i>Symphoricarpos orbiculatus</i> , Rundbladet Snebær
– <i>Diervilla</i>	<i>Diervilla tournefortii</i> , Art af Diervilla
<i>Mespilus cotoneaster</i>	<i>Cotoneaster integerrimus</i> , Rød Dværgrispe
– <i>canadensis</i>	
<i>Potentilla Fruticosa</i>	<i>Potentilla fruticosa</i> , Busk-Potentil
<i>Rhus radicans</i>	<i>Toxicodendron radicans</i> , Almindelig Giftsumak
<i>Rubus odoratus</i>	<i>Rubus odoratus</i> , Rosen-Brombær
<i>Spiraea salicifolia</i>	<i>Spiraea salicifolia</i> , Pilebladet Spiræa
– <i>alba</i>	<i>Spiraea alba</i> , Hvid Spiræa
– <i>tomentosa</i>	<i>Spiraea tomentosa</i> , Filtet Spiræa
– <i>crenata</i>	
– <i>chamaedryfolia</i>	<i>Spiraea chamaedryfolia</i> , Kvast-Spiræa
– <i>hypericifolia</i>	<i>Spiraea hypericifolia</i> , Perikon-Spiræa

BUSKE, DER OPNAAR EN HØJDE AF 2 TIL 3 ALEN

<i>Cytisus nigricans</i>	<i>Cytisus nigricans</i> , Sort Gyvel
<i>Lonicera coerulea</i>	<i>Lonicera caerulea</i> , Blåfrugtet Spiræa
<i>Baccharis halimifolia</i>	<i>Baccharis halimifolia</i> , Ørken-Korsrod
<i>Berberis vulgaris</i> , Berberis	<i>Berberis vulgaris</i> , Almindelig Berberis
<i>Betula serrulata</i> , Birk	[note 3]
– <i>pumila</i> , Birk	<i>Betula pumila</i> , Lav Birk
<i>Calycanthus floridus</i>	<i>Calycanthus floridus</i> , Carolina-Kanelbusk
<i>Cephalanthus occidentalis</i>	<i>Cephalanthus occidentalis</i> , Amerikansk Knapbusk
<i>Chionanthus virginica</i>	<i>Chionanthus virginicus</i> , Virginsk Sneflokketræ
<i>Euonymus latifolius</i> , Bredbladet Benved	<i>Euonymus latifolius</i> , Bredbladet Benved
<i>Hibiscus syriacus</i>	<i>Hibiscus syriacus</i> , Syrisk Rose
<i>Mespilus pyracantha</i>	<i>Pyracantha coccinea</i> , Almindelig Ildtorn
<i>Prunus canadensis</i>	
<i>Lonicera Xylosteum</i> , Löberose	<i>Lonicera xylosteum</i> , Dunet Gedeblad
– <i>tatarica</i>	<i>Lonicera tatarica</i> , Tatarisk Gedeblad
<i>Philadelphus coronarius</i> , Vild Jasmin	<i>Philadelphus coronarius</i> , Vellugtende Pibeved
<i>Robinia hispida</i>	<i>Robinia hispida</i> , Rosen-Robinie
<i>Syringa persica</i> , Persisk Syrene	<i>Syringa persica</i> , Persisk Syren
<i>Tamarix germanica</i>	<i>Myricaria germanica</i> , Piskeris
<i>Prunus lusitanica</i>	<i>Prunus lusitanica</i> , Portugisisk Laurbærkirsebær

BUSKE OG TRÆER, DER OPNAAR EN HØJDE AF 4 TIL 6 ALEN

<i>Cornus alba</i> , Hvid Kernel	<i>Cornus alba</i> , Hvid Kornel
– <i>amomum</i>	<i>Cornus amomum</i>
<i>Ligustrum vulgare</i> , Liguster	<i>Ligustrum vulgare</i> , Almindelig Liguster
<i>Lonicera periclymenum</i> , Gedeblad	<i>Lonicera periclymenum</i> , Vild Kaprifolie
– <i>sempervirens</i>	<i>Lonicera sempervirens</i>
– <i>quercifolia</i>	[note 4]

<i>Spiræa opulifolia</i>	<i>Physocarpus opulifolius</i> , Amerikansk Blærespiræa
<i>Syringa vulgaris</i> , Syrene	<i>Syringa vulgaris</i> , Almindelig Syren
<i>Tamarix gallica</i>	<i>Tamarix gallica</i> , Fransk Tamarisk
<i>Celtis australis</i>	<i>Celtis australis</i> , Almindelig Nældetræ
– <i>occidentalis</i>	<i>Celtis occidentalis</i> , Amerikansk Nældetræ
<i>Cercis siliquastrum</i> , Judastræ	<i>Cercis siliquastrum</i> , Almindelig Judastræ
<i>Cratægus oxyacantha flore pleno</i>	<i>Crataegus rhipidophylla</i>
Hvidtorn med fyldte blomster	Koralhvidtjørn
– <i>rubro</i> , Hvidtorn med røde blomster	<i>Rhaphiolepis indica</i>
– <i>cordata</i>	<i>Crataegus cordata</i>
<i>Thuja orientalis</i>	<i>Thuja orientalis</i> , Livstræ
<i>Hippophae rhamnoides</i> , Havtorn	<i>Hippophae rhamnoides</i> , Havtorn
<i>Ilex aquifolium</i> , Christtorn	<i>Ilex aquifolium</i> , Almindelig Kriststorn
<i>Pinus mughas</i>	[note 5]
<i>Rhus glabrum</i>	<i>Rhus glabra</i> , Koral-Sumak
– <i>copallinum</i>	<i>Rhus copallinum</i> , Kopal-Sumak
<i>Ptelea trifoliata</i>	<i>Ptelea trifoliata</i> , Læderkrone
<i>Viburnum lantana</i> , Sneeboldtræ	<i>Viburnum lantana</i> , Pibe-Kalkved
– <i>pyrifolia</i>	
<i>Cytisus laburnum</i> , Ærtetræ	<i>Laburnum anagyroides</i> , Almindelig Guldregn
<i>Zanthoxylum clava herculis</i>	<i>Zanthoxylum clava-herculis</i>
<i>Rhus cotinus</i> , Paryktræ	<i>Cotinus coggygia</i> , Parykbusk
<i>Acer pensylvanicum</i>	<i>Acer pensylvanicum</i> , Stribet Løn

TRÆER, DER OPNAAR EN HÖIDE AF 6 TIL 8 ALEN

<i>Pinus maritima</i>	<i>Pinus pinaster</i> , Strand-Fyr
– <i>virginiana</i>	<i>Pinus virginiana</i> , Virginsk Fyr
– <i>taeda</i>	<i>Pinus taeda</i> , Virak-Fyr
– <i>abies americana</i>	<i>Picea abies</i> , Rød-Gran
<i>Prunus laurocerasus</i>	<i>Prunus laurocerasus</i> , Læurbær-Kirsebær
– <i>mahaleb</i>	<i>Prunus mahaleb</i> , Weichsel
<i>Salix pentandra</i> , Babylonsk Piil	<i>Salix pentandra</i> , Femhannet Piil
– <i>babylonica</i> , Babylonsk Piil	<i>Salix babylonica</i> , Tåre-Pil
<i>Æsculus pavia</i>	<i>Æsculus pavia</i> , Amerikansk Hestekastanje
<i>Bignonia catalpa</i>	<i>Catalpa bignonioides</i> , Almindelig Trompetkrone
<i>Elæagnus angustifolia</i>	<i>Elæagnus angustifolia</i> , Smalbladet Sølvblad
<i>Gleditschia triacanthos</i>	<i>Gleditsia triacanthos</i> , Almindelig Tretorn
<i>Juniperus communis</i> , Enebærtræ Eene	<i>Juniperus communis</i> , Almindelig Ene
– <i>virginiana</i> , Enebærtræ Eene	<i>Juniperus virginiana</i> , Blyant-Ene
<i>Mespilus amelanchier</i>	[note 6]
<i>Populus balsamifera</i> , Balsam-Poppel	<i>Populus balsamifera</i> , Balsam-Poppel

TRÆER, DER OPNAAR EN HÖIDE AF 8 TIL 12 ALEN

<i>Acer laciniatum</i>	[note 7]
– <i>striatum</i>	<i>Acer pensylvanicum</i> , Stribet Løn
– <i>tataricum</i>	<i>Acer ginnala</i> , Ild-Løn
– <i>dasyarpum</i>	<i>Acer saccharum</i> , Sukker-Løn

<i>Cercis canadensis</i>	<i>Cercis canadensis</i> , Canadisk Judastræ
<i>Thuja occidentalis</i>	<i>Thuja occidentalis</i> , Almindelig Thuja
<i>Crataegus coccinea</i>	
<i>Crataegus crus-galli</i>	<i>Crataegus crus-galli</i> , Hanespore-Hvidtjørn
– <i>salicifolia</i>	[note 8]
– <i>lucida</i>	
– <i>pennsylvanica</i>	<i>Crataegus pennsylvanica</i>
– <i>aria</i> , Axelbær asald	[note 9]
– <i>dentata</i>	
<i>Betula nigra</i>	<i>Betula nigra</i> , Sort-Birk
<i>Fraxinus rotundifolia</i>	<i>Fraxinus ornus</i> var. <i>rotundifolia</i> , Rundbladet Ask
– <i>integrifolia</i>	<i>Fraxinus excelsior</i> subsp. <i>excelsior</i> , Almindelig Ask
<i>Prunus virginiana</i>	<i>Prunus virginiana</i> , Virginsk Hæg
<i>Cupressus disticha</i>	<i>Taxodium distichum</i> , Almindelig Sumpcypres
– <i>thyoides</i>	<i>Chamaecyparis thyoides</i> , Hvid Dværgcypres
<i>Quercus phellos</i>	<i>Quercus phellos</i> , Pile-Eg
<i>Acer negundo</i>	<i>Acer negundo</i> , Askebladet Løn

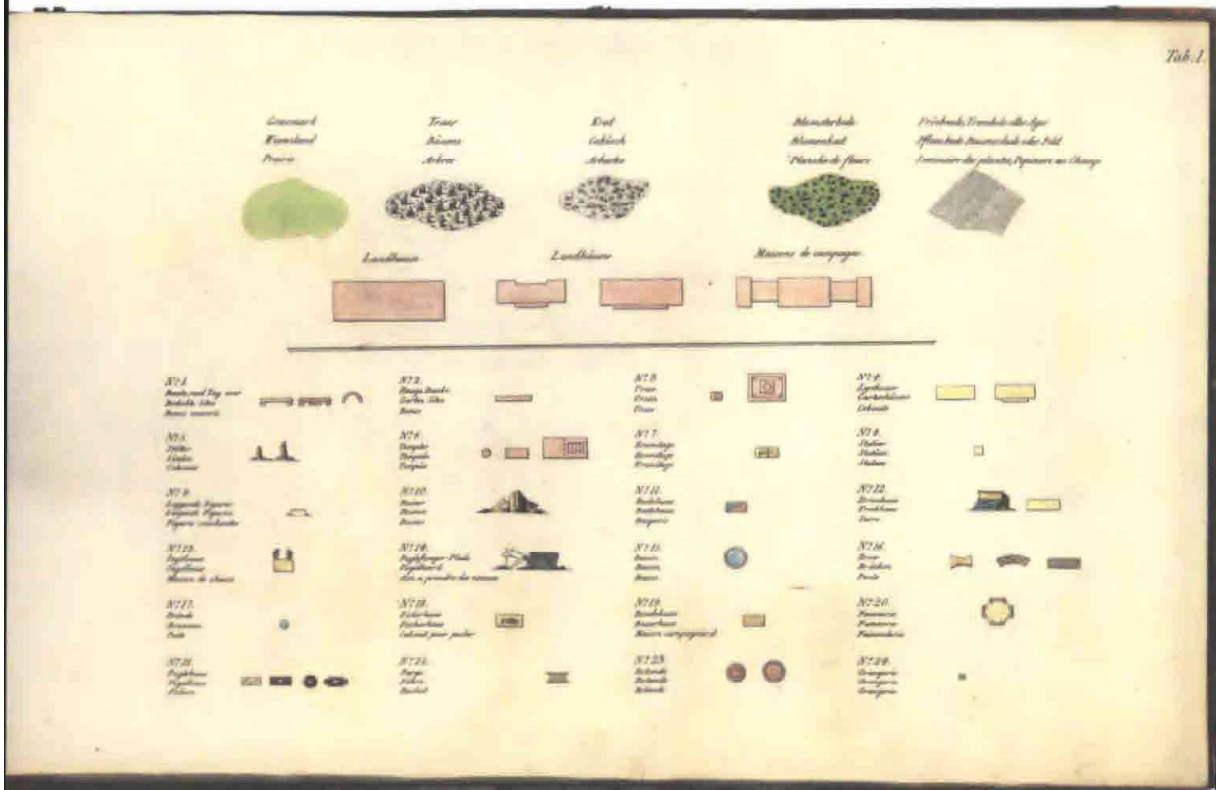
TRÆER, DER OPNAAR EN HØJDE AF 14 TIL 20 ALEN OG DEROVER

<i>Acer rubrum</i>	<i>Acer rubrum</i> , Rød Løn
– <i>pseudoplatanus</i> , Løn	<i>Acer pseudoplatanus</i> , Ahorn
– <i>saccharinum</i> , Sukker Løn	<i>Acer saccharinum</i> , Sukker-Løn
– <i>campestre</i> , Naur	<i>Acer campestre</i> , Navr
<i>Betula alba</i> , Hvid Birk	<i>Betula pubescens</i> , Dun-Birk
– <i>canadensis</i>	<i>Betula canadensis</i> , Art af Birk
– <i>incana</i>	<i>Alnus incana</i> , Grå-El
– <i>laciniata</i>	<i>Betula laciniata</i> , Art af Birk
<i>Crataegus torminalis</i>	<i>Sorbus torminalis</i> , Tarmvrid-Røn
<i>Fraxinus excelsior</i> , Ask	<i>Fraxinus excelsior</i> , Almindelig Ask
– <i>ornus</i>	<i>Fraxinus ornus</i> , Manna-Ask
– <i>americana</i>	<i>Fraxinus americana</i> , Hvid-Ask
<i>Juglans nigra</i>	<i>Juglans nigra</i> , Sort Valnød
<i>Pinus strobus</i> , Weymouths-Fyr	<i>Pinus strobus</i> , Weymouth-Fyr
– <i>rigida</i>	<i>Pinus rigida</i> , Beg-Fyr
– <i>cembra</i>	<i>Pinus cembra</i> , Cembra-Fyr
– <i>larix</i> , Lærketræ	<i>Larix decidua</i> , Europæisk Lærk
– <i>cedrus</i> , Ceder	[note 10]
– <i>alba</i>	<i>Picea glauca</i> , Hvid-Gran
– <i>canadensis</i>	<i>Pinus canadensis</i> , Art af Fyr
– <i>mariana</i>	[note 11]
– <i>balsamea</i>	<i>Abies balsamea</i> , Balsan-Ædelgran
– <i>picea</i>	<i>Abies alba</i> , Almindelig Ædelgran
<i>Platanus occidentalis</i>	<i>Platanus occidentalis</i> , Amerikansk Platan
– <i>hispanica</i>	<i>Platanus</i> × <i>acerifolia</i> , Almindelig Platan
<i>Populus dilatata</i>	<i>Populus</i> spp., Art af Poppel
– <i>canadensis</i>	<i>Populus</i> × <i>canadensis</i> , Canadisk Poppel
– <i>heterophylla</i>	
– <i>tremula</i> , Bever-Asp	<i>Populus tremula</i> , Bævre-Asp

<i>Quercus rubra</i>	<i>Quercus rubra</i> , Rød-Eg
– <i>palustris</i>	<i>Quercus palustris</i> , Sump-Eg
– <i>prinos</i>	<i>Quercus montana</i> , Appalachisk Eg
– <i>nigra</i>	<i>Quercus nigra</i> , Sort Eg
<i>Robinia pseudo-acacia</i> , Uægte Acacie	<i>Robinia pseudoacacia</i> , Robinie
<i>Liriodendron tulipifera</i> , Tulipantræ	<i>Liriodendron tulipifera</i> , Almindelig Tulipantræ

NOTER

- | | |
|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| 1. Sandsynligvis <i>Robinia pseudoacacia</i> | 7. Muligvis <i>Acer platanoides</i> |
| 2. Sandsynligvis <i>Tilia europea</i> | 8. Muligvis <i>Crataegus crus-galli</i> 'Salicifolia' |
| 3. Sandsynligvis <i>Alnus serrulata</i> | 9. Dette navn giver ikke mening,
men er måske skrevet forkert. |
| 4. Muligvis <i>Hydrangea quercifolia</i> | 10. Muligvis <i>Cedrus libani</i> |
| 5. Sandsynligvis <i>Pinus mugo</i> | 11. Muligvis <i>Picea mariana</i> |



Oversigt over plansignaturerne i Johan Ludvig Mansas album
Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag, 1798.